

DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/2.2019.4.18.10>

УДК 316.647.5:373

Терещенко К. В.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ НА РІВЕНЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Терещенко К. В. Вплив соціально-демографічних чинників на рівень толерантності персоналу освітніх організацій. У статті описано рівні розвитку основних видів толерантності педагогічних працівників. Проаналізовано вплив соціально-демографічних чинників на основні види толерантності персоналу освітніх організацій. Констатовано вплив таких соціально-демографічних чинників, як вік, стать та сімейний стан, на окремі види толерантності педагогічних працівників. Встановлено, що найсильніше на показники толерантності освітнього персоналу впливають вік та стать, менший вплив здійснює сімейний стан педагогічних працівників.

Ключові слова: толерантність, види толерантності, рівень толерантності, соціально-демографічні чинники, освітній персонал, освітні організації.

Терещенко К. В. Влияние социально-демографических факторов на уровень толерантности персонала образовательных организаций. В статье описаны уровни развития основных видов толерантности педагогических работников. Проанализировано влияние социально-демографических факторов на основные виды толерантности персонала образовательных организаций. Констатировано влияние таких социально-демографических факторов, как возраст, пол и семейное положение, на отдельные виды толерантности педагогов. Установлено, что сильнее всего на показатели толерантности педагогов влияют возраст и пол, меньшее влияние оказывает семейное положение.

Ключевые слова: толерантность, виды толерантности, уровень толерантности, социально-демографические факторы, образовательный персонал, образовательные организации.

Постановка проблеми. У зв'язку з посиленням академічної мобільності, інтеграцією в європейський освітній простір та необхідністю адаптації значної кількості мігрантів дедалі більша увага приділяється розвитку толерантності освітян. Унаслідок цього посилюється інтерес до соціально-психологічних чинників, які сприяють розвитку толерантності освітнього персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Толерантність у соціально-психологічному контексті розглядають у своїх працях Г. Олпорт [4], Л.Е. Орбан-Лембрик [5], Л.Г. Почебут [7], Г.У. Солдатова та Л.А. Шайгерова [8] та інші вчені. Згідно з поглядами Г.У. Солдатової та Л.А. Шайгерової [8], толерантність виступає як інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність у проблемних та кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної стійкості, успішної адаптації, недопущення конфронтації і розвитку позитивних взаємовідносин з собою та з навколишнім світом.

На особливу важливість розвитку толерантності педагогічних працівників та пошуку її детермінант вказують у своїх працях дослідники О.В. Брюховецька [2], Л.М. Карамушка [3], М.Г. Константин та Г.В. Гушує [9], В.І. Полякова [6] та ін. Разом із тим, проблема аналізу соціально-демографічних чинників розвитку толерантності освітнього персоналу в полікультурному середовищі сучасних закладів освіти залишається відкритою.

Мета статті полягає в оцінці впливу соціально-демографічних чинників (вік, стать, сімейний стан) на основні види толерантності педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У дослідженні брали участь 745 педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів центральних областей України. З метою аналізу основних видів толерантності (міжпоколінна, гендерна,

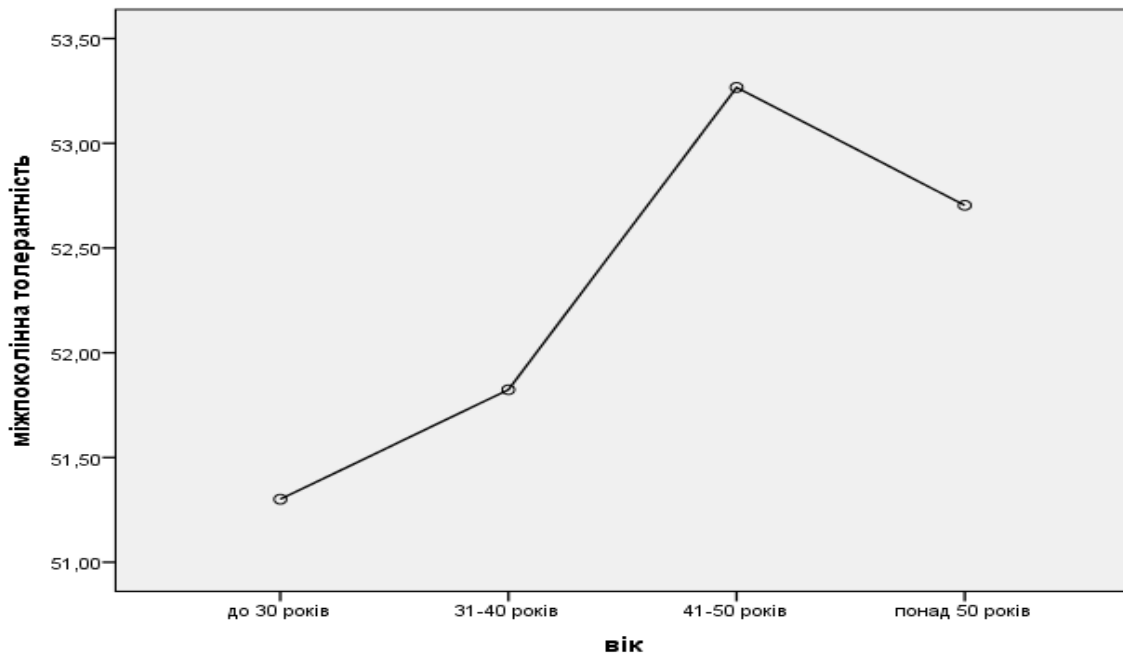
міжособистісна, міжетнічна, міжкультурна, професійна, управлінська, соціально-економічна, політична) використовувалась методика «Види та компоненти толерантності-інтолерантності» Г. Бардієр [1]. Аналіз соціально-демографічних чинників (вік, стать, сімейний стан) здійснювався за допомогою анкети-паспортички.

Математичну обробку даних проводили за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22). Для обробки даних використовували методи описового та дисперсійного аналізу.

На першому етапі дослідження проаналізовано рівні розвитку основних видів толерантності педагогічних працівників. Найбільш вираженими виявилися міжособистісна, управлінська та міжпоколінна толерантність педагогічних працівників (відповідно, на високому рівні ці типи толерантності представлені в 74,6%, 74,1% та 67,4% респондентів). Дещо менш розвинутими видами толерантності виступають професійна, міжетнічна, гендерна, міжкультурна толерантність педагогів (відповідно, на високому рівні ці типи толерантності представлені в 62,9%, 56,1%, 53,8% та 53,1% респондентів). Найменше представлені такі види толерантності, як міжконфесійна, соціально-економічна та політична (відповідно високий рівень демонструють 49,4%, 15,0% та 2,8% респондентів). Отже, толерантність педагогічних працівників найбільше проявляється в міжособистісному спілкуванні, а також у ставленні до осіб різного віку та таких, які займають вищі або нижчі посади у ієрархічній структурі закладу.

На другому етапі дослідження проаналізовано вплив соціально-демографічних чинників (вік, стать, сімейний стан) на основні види толерантності педагогів.

Розглянемо вплив віку на окремі види толерантності педагогічних працівників. Встановлено вплив віку на рівень міжпоколінної, гендерної, професійної та політичної толерантності освітнього персоналу. Як видно з *рис. 1*, найнижчий рівень міжпоколінної толерантності констатовано у педагогічних працівників віком до 30 років, найвищий – у працівників віком 41–50 років ($p < 0,05$). Слід зазначити, що у працівників віком понад 50 років рівень міжпоколінної толерантності дещо нижчий, порівняно з віковою групою від 41 до 50 років.

Рис. 1. Вплив віку на рівень міжпоколінної толерантності освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Найнижчий рівень гендерної толерантності констатовано у педагогічних працівників віком 31–40 років та до 30 років, найвищий – у працівників віком понад 50 років (рис. 2). Отже, педагогічні працівники старшого віку більш толерантні у даному аспекті, ніж молодші працівники ($p < 0,05$).

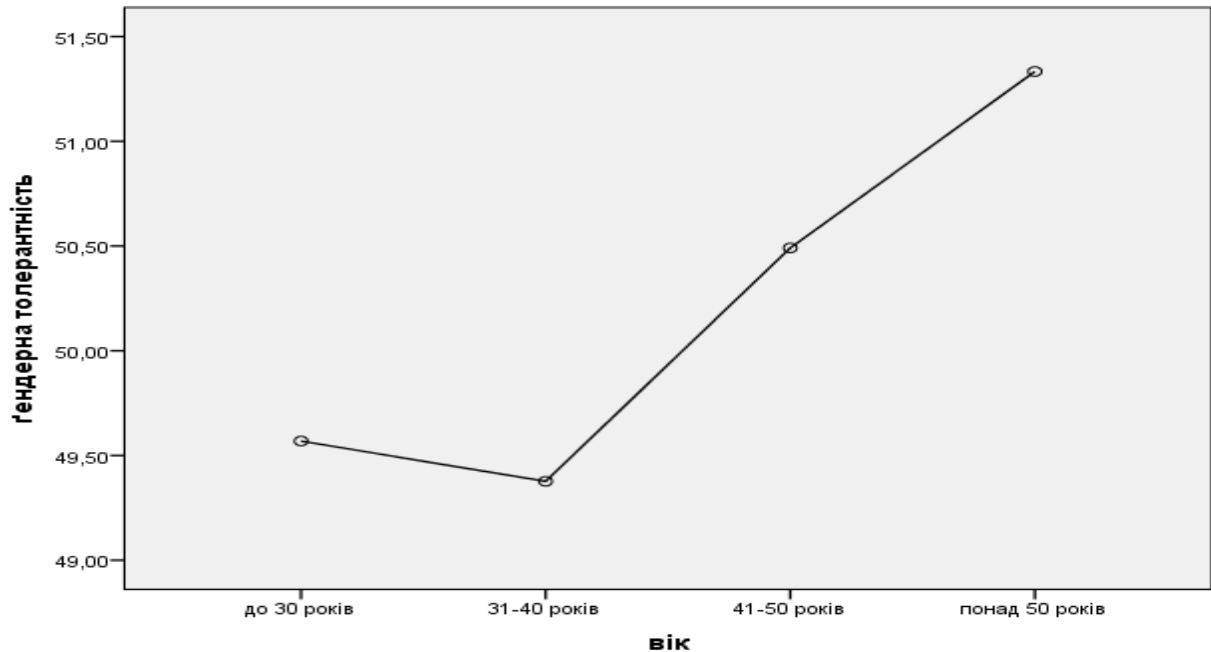

Рис. 2. Вплив віку на рівень гендерної толерантності освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Констатовано, що найвищим рівнем професійної толерантності характеризується освітній персонал віком 41–50 років, найнижчим – освітній персонал віком до 30 років (рис. 3). Водночас, у педагогічних працівників віком понад 50 років рівень професійної толерантності дещо нижчий, порівняно з віковою групою від 41 до 50 років ($p < 0,05$). Таким чином, професійна толерантність найбільш виражена у педагогічних працівників, що перебувають приблизно посередині своєї професійної кар'єри.

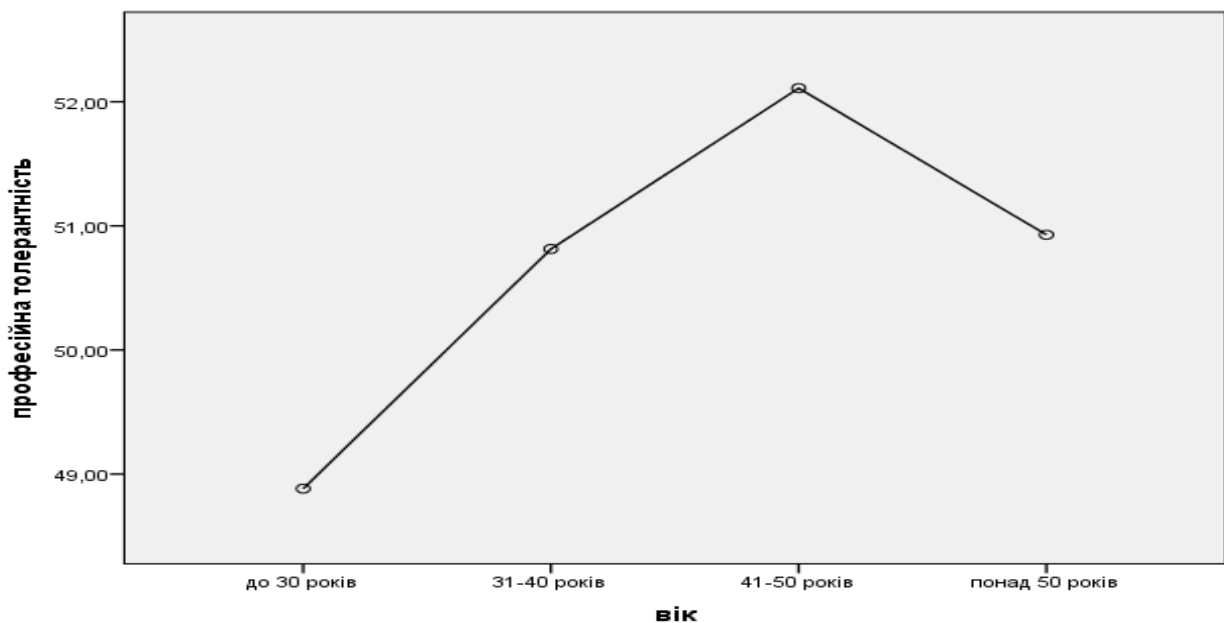
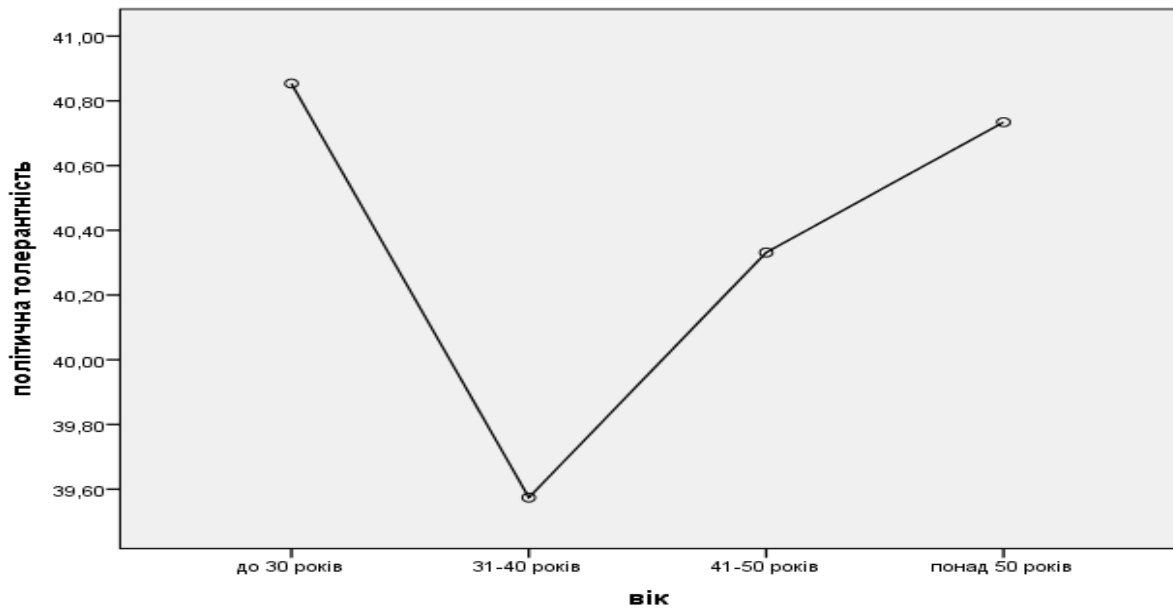

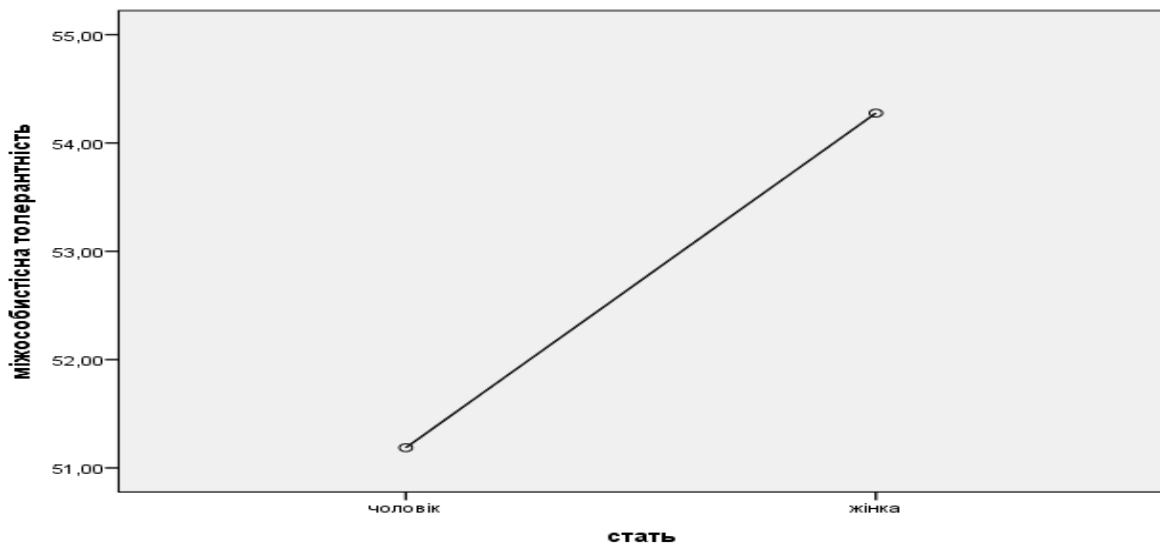
Рис. 3. Вплив віку на рівень професійної толерантності освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Виявлено вплив віку на рівень політичної толерантності освітнього персоналу. Як видно з *рис. 4*, педагогічні працівники віком від 31–40 років найменш толерантні у політичному аспекті. Водночас високу політичну толерантність демонструє освітній персонал віком до 30 та після 50 років.

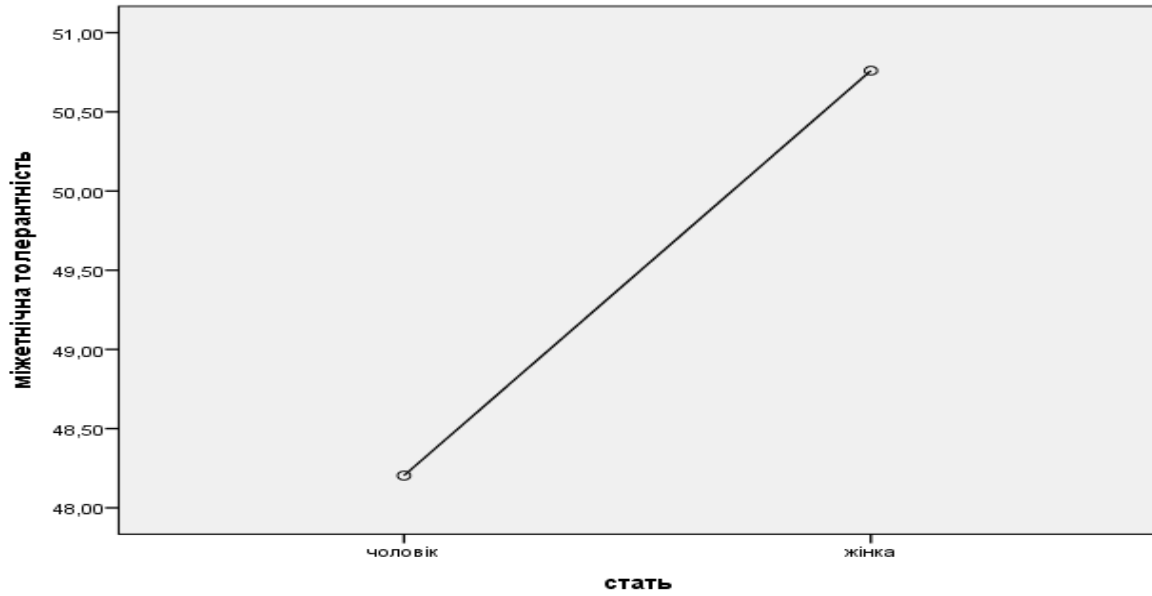
Рис. 4. Вплив віку на рівень політичної толерантності освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Розглянемо вплив статі на окремі види толерантності освітнього персоналу. Констатовано відмінності у рівні міжособистісної толерантності між чоловіками та жінками. Зокрема, як видно з *рис. 5*, жінки демонструють вищий рівень толерантності у міжособистісній взаємодії, ніж чоловіки ($p < 0,05$).

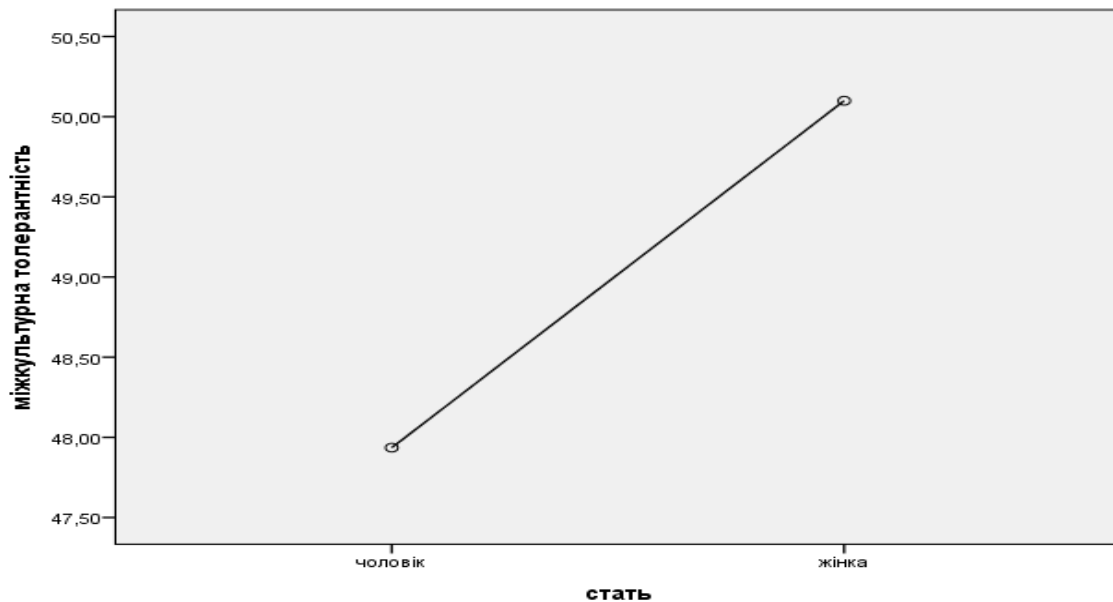
Рис. 5. Вплив статі на міжособистісну толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Дані, наведені на *рис. 6*, вказують на наявність впливу статі на міжетнічну толерантність освітнього персоналу. Дійсно, як свідчать результати дослідження, жінки є більш толерантними у ставленні до осіб з іншою етнічною приналежністю, ніж чоловіки ($p < 0,05$).

Рис. 6. Вплив статі на міжетнічну толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Констатовано вплив статі на міжкультурну толерантність освітнього персоналу (рис. 7). Подібно до результатів, які стосуються вищезгаданих видів толерантності (міжособистісна та міжетнічна), жінки мають вищі показники міжкультурної толерантності, ніж чоловіки ($p < 0,05$).

Рис. 7. Вплив статі на міжкультурну толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Встановлено вплив статі на рівень професійної толерантності освітнього персоналу (рис. 8). Констатовано, що жінки демонструють вищі показники професійної толерантності, ніж чоловіки ($p < 0,05$).

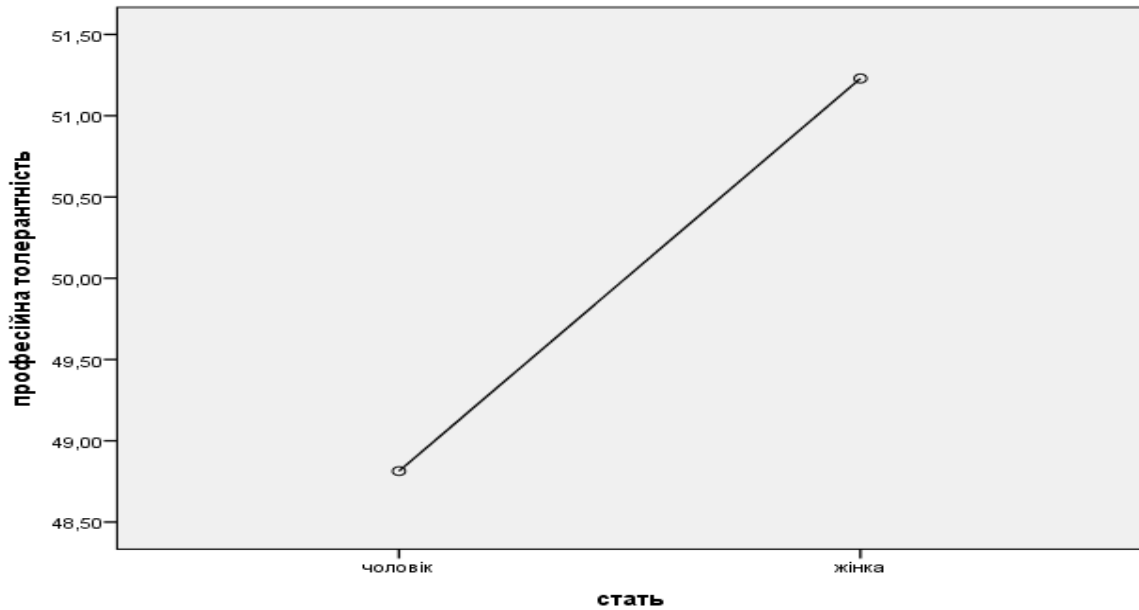

Рис. 8. Вплив статі на професійну толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Окрім того, знайдено відмінності у рівні управлінської толерантності між педагогічними працівниками чоловічої та жіночої статі (рис. 9). Зокрема, жінки демонструють вищий рівень управлінської толерантності, ніж чоловіки ($p < 0,05$).

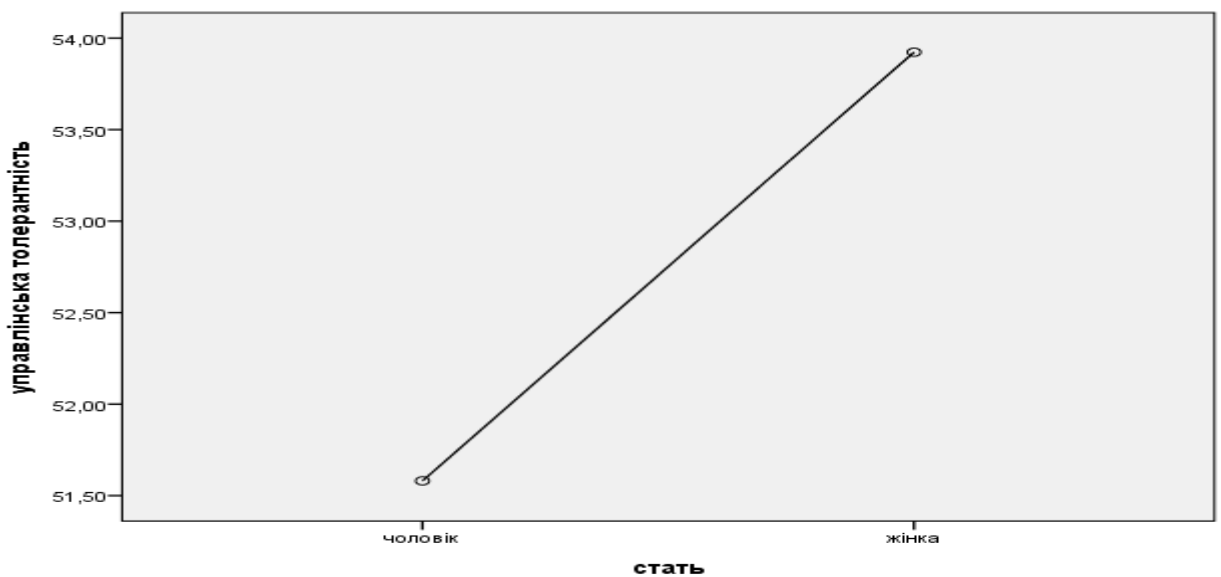
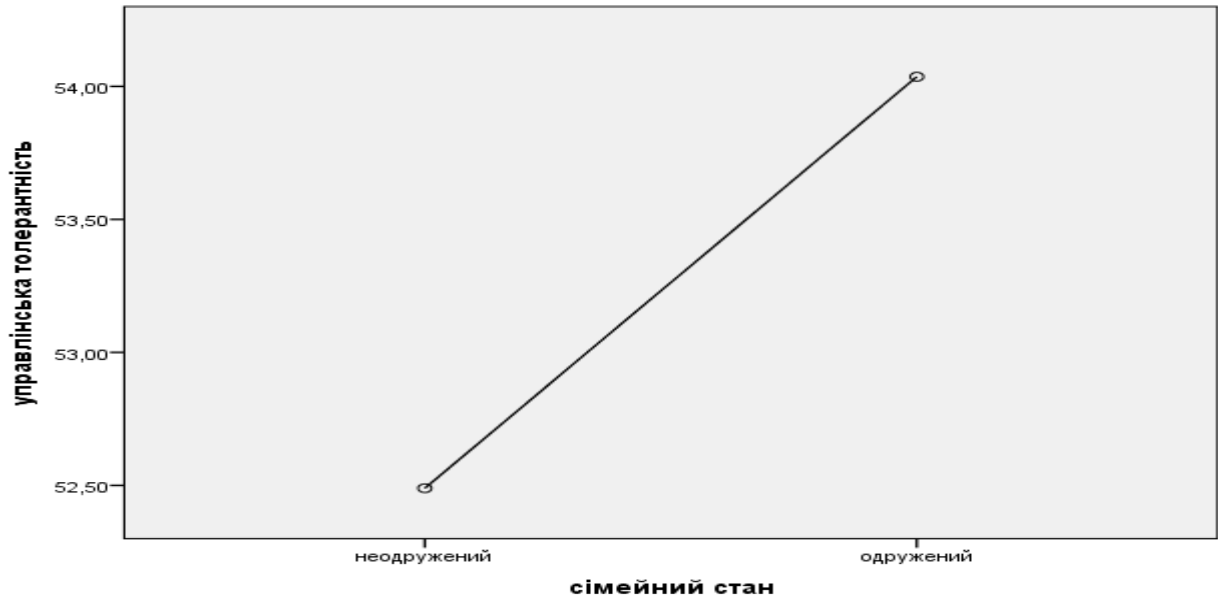

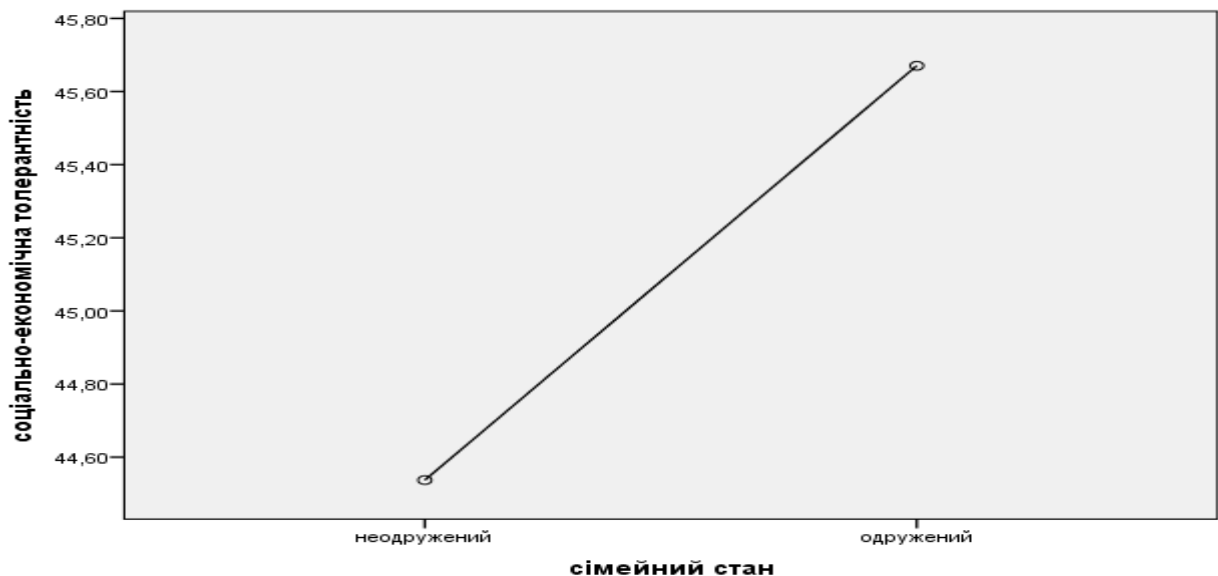
Рис. 9. Вплив статі на управлінську толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Виявлено вплив сімейного стану на рівень управлінської та соціально-економічної толерантності персоналу освітніх організацій ($p < 0,05$). Дійсно, дослідження показало, що одружені педагогічні працівники мають вищий рівень управлінської толерантності, ніж неодружені (рис. 10).

Рис. 10. Вплив сімейного стану на управлінську толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Окрім того, як свідчать результати дослідження (рис. 11), одружені педагогічні працівники мають вищий рівень соціально-економічної толерантності, ніж неодружені ($p < 0,05$). Отже, одружені педагогічні працівники більш толерантні до представників різних соціально-економічних прошарків населення, ніж неодружені працівники.

Рис. 11. Вплив сімейного стану на соціально-економічну толерантність освітнього персоналу ($p < 0,05$)

Таким чином, найбільшою мірою на показники толерантності персоналу освітніх організацій впливають стать та вік педагогічних працівників, вплив сімейного стану є менш суттєвим.

Висновки:

1. Найбільш розвинутими видами толерантності персоналу освітніх організацій виявилися міжособистісна, управлінська та міжпоколінна толерантність.
2. Встановлено вплив віку на рівень міжпоколінної, гендерної, професійної та політичної толерантності освітнього персоналу.
3. Констатовано розбіжності між чоловіками та жінками у рівні міжособистісної, міжетнічної, міжкультурної, професійної, управлінської толерантності. Зазначено, що жінки демонструють вищі показники за вищезгаданими видами толерантності, ніж чоловіки.
4. Показано, що одружені педагогічні працівники мають вищий рівень управлінської та соціально-економічної толерантності, ніж неодружені.
5. Виявлено, що найбільшою мірою на показники толерантності персоналу освітніх організацій впливають стать та вік педагогічних працівників, вплив сімейного стану є менш суттєвим.
6. Врахування впливу зазначених чинників на показники толерантності педагогічних працівників сприятиме психологічному забезпеченню розвитку толерантності персоналу освітніх організацій.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому, на наш погляд, доцільною є оцінка впливу чинників мезорівня (рівня організації) на показники толерантності педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Бардьер Г.Л. Социальная психология толерантности. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2005. 188 с.
2. Брюховецька О.В. Проблема професійної толерантності керівників освітніх організацій. *Вісник післядипломної освіти* : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України / редкол.: О.Л. Ануфрієва та ін. Київ, 2005. Вип. 3 (16) / голов. ред. В.В. Олійник. 2011. С. 214–219.
3. Карамушка Л.М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 421 с.
4. Олпорт Г. Толерантная личность. *Национальный психологический журнал*. 2011. №2(6). С. 155–159.
5. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі. *Соціальна психологія*. 2008. №4. С. 73–85.
6. Полякова В.І. Соціально-психологічні проблеми розвитку гендерної толерантності педагогічних працівників. *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / ред. кол.: С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін. Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ-Алчевськ : ЛАДО, 2014. Вип. 40. С. 156–160.
7. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 336 с.
8. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. Москва : Смысл, 2008. 172 с.
9. Constantine, M.G., Gushue, G.V. School counselors' ethnic tolerance attitudes and racism attitudes as predictors of their multicultural case conceptualization of an immigrant student. *Journal of counseling & development*. 2003. Vol. 81. P. 185–190.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bardier G.L. Social'naja psihologija tolerantnosti. Sankt-Peterburg : Izd-vo SPbGU, 2005. 188 с.
2. Briukhovetska O.V. Problema profesiinoi tolerantnosti kerivnykiv osvitnikh orhanizatsii. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity* : zb. nauk. prats / Un-t menedzh. osvity NAPN Ukrainy / redkol.: O.L. Anufriieva ta in. Kyiv, 2005. Vyp. 3 (16) / holov. red. V.V. Oliinyk. 2011. S. 214–219.
3. Karamushka L.M. Psykholohiia upravlinnia : navch. posib. Kyiv : Milenium, 2003. 421 s.
4. Olport G. Tolerantnaja lichnost'. *Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal*. 2011. №2(6). S. 155–159.
5. Orban-Lembryk L. Tolerantnist yak osnova adekvatnykh vzaiemyn u polikulturnomu cviti. *Sotsialna psykholohiia*. 2008. №4. S. 73–85.
6. Poliakova V.I. Cotsialno-psykholohichni problemy rozvytku gendernoi tolerantnosti pedahohichnykh pratsivnykiv. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy / red. kol.: S.D. Maksymenko (hol. red.) ta in. T. I : Orhanizatsiina psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. Kyiv-Alchevsk : LADO, 2014. Vyp. 40. S. 156–160.
7. Pochebut L.G. Kross-kul'turnaja i jetnicheskaja psihologija : ucheb. posobie. Sankt-Peterburg : Piter, 2012. 336 s.
8. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G.U. Soldatovoj, L.A. Shajgerovoj. Moskva : Smysl, 2008. 172 s.

9. Sonstantine, M.G., Gushue, G.V. School counselors ethnic tolerance attitudes and racism attitudes as predictors of their multicultural case conceptualization of an immigrant student. *Journal of counseling & development*. 2003. Vol. 81. P. 185–190.

Tereshchenko, K. V. The impact of socio-demographic factors on educational staff's tolerance. The article describes the levels of the main types of teaching staff's tolerance and analyzes the effects of socio-demographic factors (staff's age, gender and marital status) on the main types of their tolerance. Interpersonal, managerial and intergenerational tolerance have been found to be the most developed types of tolerance for educational organizations' staff.

It has been discovered that teaching staff's age and gender have the greatest influence on some types of their tolerance, while teaching staff's marital status has weaker effects on their tolerance.

It has been also found that teaching staff's age affects their intergenerational, gender, professional and political tolerance.

There are differences between men and women in the levels of interpersonal, inter-ethnic, intercultural, professional, and managerial tolerance. It has been shown that women have higher tolerance than men.

It has been also found that teaching staff's marital status affected their socio-economic tolerance: married respondents have higher managerial and socio-economic tolerance than unmarried ones.

The author concludes that the research findings can improve psychological support for and promote the development of teaching staff's tolerance in educational organizations.

Keywords: *tolerance, types of tolerance, level of tolerance, socio-demographic factors, teaching staff, educational organizations.*

Відомості про автора

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kteresh75@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1149-2704>

Отримано 28 жовтня 2019 р.
Рецензовано 11 листопада 2019 р.
Прийнято 18 листопада 2019 р.